

A BUKOVINAI MAGYAROK MAI HELYZETE

A KÁRPÁTOKTÓL ÉSZAKKELETRE, Radauti és Suceava városok környékén, több száz kilométernyire a legközelebbi összefüggő magyar nyelvterülettől, közel másfél száz éve egy kicsiny magyar nyelvsziget él, melynek sorsáról az utóbbi időkben alig lehetett valamit hallani. A bukovinai magyarság örökös kisebbségi életre kárhoztatott. Helyzete 1867 és 1918 között a dualizmus révén kielégítő volt, talán sokkal jobb, mint a világ bármely más részére szakadt magyarságé. 1918 után ez az alig tizenegyezer lelket számláló magyarság egy országba került másfél milliónyi erdélyi magyar nyelvtestvérel. Már-már azt lehetett hinni, hogy sorsuk a moldvai és a bukaresti magyarokéval együtt a kisebbségi küzdelmek fővonalába fog kerülni és ha anyagiakban nem is, de legalább erkölcsiükben maga mellett tudhatja majd a kultúrában, politikai öntudatosságban és gazdasági erőben nálánál sokkal erősebb nyelvtestvéreit. Sajnos az 1918 utáni események nem ezt mutatták. Az alábbiakban látni fogjuk, hogy milyen változásokon ment át Bukovina maroknyi magyar népe és milyen gazdasági, kulturális és politikai folyamatok befolyásolják ma magára hagyott életét.

A bukovinai magyar falvak nagy része Radauti környékén van és e jelentős kis városkát félkörben veszi körül. Legészakabban Andrásfalva fekszik, tőle pár kilométerre délre van Hadikfalva, majd Istenegíts és Fogadjisten. Ezen a nagy magyar telepen él a bukovinai magyarság nagy többsége, mintegy tizenegyezer ember. Hadikfalvától délre Suceava közelében fekszik Józseffalva, román és német falvak között, 40—45 kilométerre a többi magyar teleptől. A magyar falvak környékén jórészt románok laknak, de itt-ott rutén lakossággal és erős német telepes falvakkal is találkozunk. A rutének nagy része és egy-két kisebb német szórvány elrománosodóban van. A nagyobb német falvak azonban jól tartják magukat és társadalmi szervezettség tekintetében mintaképpül szolgálhatnak a közeli magyar falvaknak. A bukovinai magyarokat két csoportra oszthatjuk. A délit alkotják a teljesen magukra hagyott Józseffalviak, kiknek helyzete izoláltságuk folytán nemzeti szempontból sokkal rosszabb, veszélyeztetettebb, mint az északiaké. Józseffalvának nemcsak a környéke román, de maga a falu is 45%-ban az. A románok száma már a háború előtti években növekedő tendenciát mutatott. Pedig a 90-es években még alig 25—30%-át alkották a falu lakosságának. Terjeszkedésük következménye

egyrészt a békebeli nagy magyar kivándorlásoknak, másrészt az 1919-es céltudatosan román nemzeti szempontokat követő földreformnak is, mely a falu határában szétosztott földbirtokok nagy többségét román kézre juttatta. De a románosítás még Józseffalván is kudarcot vallott. Bár lakossága mindenfelől román hatásnak van kitéve, iskolájában magyarul még fakultative sem tanítanak, magyar papján kívül intelligens vezetői nincsenek, nyelvében és nemzeti öntudatában ennek ellenére ma is változatlanul magyar. A faluban élő románság és magyarság között összeházasodás nincs és ha ritkán van, az még most, háború után is a magyarság javára történik. Megmaradásuk egyik okát éppen ebben a vallási és társadalmi elkülönülésben kell keresni. Az iskola románosító hatását legtöbb helyt pótolják az öntudatos szülők, akik nem sajnálják a fáradságot és szerény tudásuk szerint megtanítják magyarul írni és olvasni gyermekeiket.

Az északi telepek helyzete a Józseffalvánál kedvezőbb. Itt már nagy tömegű magyarság él egymás mellett és a románosítási törekvésekkel gazdaságilag és kulturálisan egyaránt jobban szembe tud szállani. Legrosszabb a helyzet Fogadjistenen, mely Józseffalvánál is kisebb telep. Míg Józseffalván 7—800 magyar él, addig itt összesen 250-en laknak. Iskolájuk nincs, egyházilag pedig a szomszéd Istensegítséghez tartoznak. De zárkózottságuk révén beolvadásról itt sem lehet beszélni. Hadikfalva, Andrásfalva és Istensegítség tiszta magyar faluk, mindössze 150—200 zsidó él közöttük és néhány német, lengyel és román család. Tizenegyezer magyarral szemben alig áll itt 200 idegen. Románosodás itt sincs. Sőt a Székelyföldet sem véve ki, bármelyik erdélyi magyar falu mintául vehetné bukovinai testvéreinek a magyar nyelvhez való ragaszkodását. Valóban ritka és csodálatos dolog, hogy ez a maroknyi kis magyarság, mely beékeltlen él ötszázezer román között, máig is megtartotta nyelvét, hűséggel és öntudattal vallja magát magyarnak. Az elnemzetietlenedés tényét vizsgálva, számos erdélyi faluban és városban azt a törvényszerűséget tapasztaltam, hogy sohasem a távolabbi környék nemzetiségi viszonyai számítanak, hanem mindig az illető falu vagy város speciális viszonyai. Józseffalva helyzete pl. sokkal kedvezőbb, mint egy mezősi falu, ahol háromnegyed többségben élnek románok, bár legyen az Kolozsvártól csak néhány kilométerre, mert nem Bukovina háromszázezer románjával áll szemben tizenegyezer magyar, hanem csak a közvetlen környék román és német lakóival, akikkel érintkezéseik sokkal ritkábbak, mint e falvak egymásközi magyar kapcsolatai. Viszont a Kolozsvártól alig tizenöt kilométerre fekvő Ajtony község még a béke éveiben nagyrészt elrománosodott és mit sem használt az, hogy tőle nem messzire egy tömbben hatvanezer öntudatos magyar élt. E falu magyar lakossága ugyanis gazdasági és kereskedelmi érintkezéseinek kilencven százalékát nem Kolozsvárról, hanem a nagy többségben román környékének lakosságával bonyolította le és elrománosodásának gyors tempója csak ennek tulajdonítható.

A bukovinai magyarság igazi centruma Hadikfalva, amely egyébként egyik legjelentősebb vasúti gócpontja Dél-Bukovinának. De nemcsak vasúti csomópont, hanem fontos kereskedelmi átvonuló-

hely is. Csemovitzba, Radautzba és Szereibe rajta át vezetnek az autóbuszvonalak, ezzel a falu kereskedelmi életének nagy lendületet adva. Bevándorlások lengyel, román, német és rutén részről kisebb mértékben mindig voltak a bukovinai magyar falvakban (ezt a személynevekből is meg lehet állapítani), de a bevándorlók rövid idő alatt kevés kivétellel mind elmagyarosodtak. Hadikfalvának a hivatalos népszámlálás adatai szerint 1930-ban 4573 lakója volt, ma 4900 lehet. Az egyházi kimutatások szerint 1920 és 30 között 2769 ember született Hadikfalván és 1489 halt meg. A tiszta szaporulat tehát 1280. Ugyanezzel a nagy szaporulással találkozunk a többi magyar falvakban is. Sajnos a nagy gyermekhalandóság és a ragályos betegségek pusztításai a lakosság óriási növekedését nagy mértékben ellensúlyozzák. Ha így halad a bukovinai magyar falvak gyarapodása, a legközelebbi népszámlálás 11.000 magyar helyett már tizen-négyezeret fog itt találni. Akármelyik bukovinai faluba menjünk, mindenütt a gyermekek nagy tömege és a hosszú végeláthatatlan utcasorok tűnnek szemünkbe. Egyedül Hadikfalván közel ezer ház van. Andrásfalva és Istensegíts végtelenbe nyúló sugárútjai a nagy magyar Alföld óriási kiterjedésű falvaira emlékeztetnek. A túltömöttség különösen Hadikfalván nagy, hol a falu határa alig négyezer hektár. Tehát egy lakosra átlag még egy hektár föld sem esik. Az utóbbi években Hadikfalva egy új kis rajt bocsátott ki magából Satumare községbe. Ez a raj rövid másfél évtized alatt megvetette lábát az új községben és ma már kétszáz lelket számlál. Úgy Hadikfalván, mint Istensegítsen és Andrásfalván magasabb mezőgazdasági kultúrával találkozunk, mint a környező román falvakban. A lakosság főterményei a hagyma és a káposzta. Hadikfalva után nagyság szerint Istensegíts következik. 1930-ban 3139 lakója volt, ma 3300. Itt is volt földreform, de a föld nagy részét itt is a szomszéd falvak románjai kapták. A bukovinai falvakban minél nagyobb faluba megy az ember, a szegénység általában annál nagyobb. A falvak sűrűsége miatt terjeszkedni semerre sem lehet. Egyetlen mód az intenzív gazdálkodás és a kivándorlás volna. Ma mindkét eshetőség megszűnt.

Bukovina legészakibb magyar faluja Andrásfalva. Az 1930-as statisztika szerint lakóinak száma 2539. Ez az egyetlen falu, ahol reformátusok is laknak. Egyházközségük már több mint százéves, de híveik száma a háromszázat sem éri el. Új templomukat a háború előtti években avatták fel, régi felekezeti iskolájuk is van, ahová körülbelül 75, kizárólag református gyerek jár (a román törvények ugyanis másvallású gyerekek felvételét nem engedélyezik). A hivatalos statisztikai adatok szerint Hadikfalván, Andrásfalván és Istensegítsen összesen 10.251 lélek élt 1930-ban 2082 épületben. Nemzetiségileg 98 százalékban magyarok. Ez a szám két év óta 600-zal emelkedett. Józseffalva és Fogadjisten 300 magyarját ideszámítva a bukovinai magyarok teljes számát ma tizenegy és félezerre tehetjük.

Ami a gazdasági helyzetet illeti, a bukovinai magyarok anyagi viszonyairól pontos képet adni nagyon nehéz. Legfőbb akadály a román statisztikák hézagos és megbízhatatlan volta, de ettől eltekintve az 1930-as népszámlálás eredményei sincsenek még közzétéve. A

magyar falvak lakossága legnagyobb részét kisbirtokosok alkották. Birtokkülönbség van itt is a parasztság körében, de a gazdag parasztszám elenyészően kevés. Hadikfalva ötezer lakójából mindössze húsz-harminc földműves birtoka haladja meg a harminc holdat. Átlagában úgy Hadikfalván, mint a többi magyar telepességekben egy-egy család kettő-négy holdnál többel nem igen rendelkezik és ebből a néhány holdból kell megélnie sokszor tíz-tizenöt embernek. Valamikor a kilencvenes években átlagában húsz-harminc hold földje volt egy-egy gazdálkodónak. Ma, és ez a folyamat a háború utáni években még rohamosabban mutatkozik, a föld mind jobban és jobban aprózódik szét. A föld szétaprózódása rövidesen oda fog vezetni, hogy a bukovinai magyar falvak lakossága nagy többségében teljesen leszegényedik, nem lévén számára sem a kivándorlás, sem súlyos anyagi helyzete miatt új földvásárlás lehetősége adva. A földnélküliség egyre növekvő folyamatát Hadikfalván figyeltem először meg. A falu külső negyedei szegénységben nem különböznek a nagyvárosok nyomortanyáitól. Vannak házak, ahol hiányoznak a legegyszerűbb bútorok is, mert a háború alatti orosz pusztítás következményeit még mai napig sem tudták nagy szegénységük miatt kiheverni.

A bukovinai magyarság legnagyobb problémája a nagy szaporaság. A moldvai csángókhoz hasonlóan, minden családnak legalább 8—10 gyermeke van. E tekintetben sem a háború, sem az azt követő mély gazdasági és erkölcsi válság változást nem hozott. Hogy a bukovinai magyarság nyelvi szempontból oly jól áll és sorsa a közeljövőre is biztosítottnak látszik, annak okát éppen nagy szaporaságában kell keresni, mellyel a háborúütötte hézagokat néhány év alatt pótolta. A kivándorlás teljes megszűnése nehéz helyzetet teremtett e falvak fokozatosan növekedő szegény rétegei számára, akik kenyerüket falvaikban már nem képesek megkeresni. Kénytelenek tehát munkájukat áruba bocsátani sokszor a legmegalázóbb feltételek mellett. Különös előszeretettel mennek közmunkákra és legtöbbször a Botosam, Dorohiu, Roman, Iasi körüli nagybirtokokon végez szezonmunkát. Hogy milyen keveset kapnak munkájukért úgy a falvaikban lakó birtokosoktól és gazdagabb parasztoktól, mint Moldvában, arra jellemzésül álljon itt néhány adat. Fogadjistenen pl. a Capri-féle mintagazdaságnál, hol minden a racionalizált mezőgazdaság legutolsó eredményei szerint folyik, a szomszéd falusiak 25 lei napszámot és kosztot, a helyi magyarok azonban csak 15 leit kapnak koszt nélkül naponta. 15 lei ma mindössze 40 fülér és e csekély kereset is csak időnként kínálkozik számukra. A regáti nagybirtokosok a háború utáni években aránylag túrhatóan megfizették munkájukat, de a gazdasági válság beálltával épp a krízisre hivatkozva, úgy a pénz, mint a természetben való fizetést a lehető legmélyebbre szállították le. Volt alkalmam számos ilyen munkaszerződést látni Istensegítsen, miket a községi bíró jelenlétében, a moldvai nagybirtokosok intézői és a munkájukat eladó parasztszám egymás között kötöttek. A tél közepén, mikor a magyar falvak szegényei nélkülözni kezdenek, kifogy utolsó kenyerük és fájuk, akkor jelennek meg hiénamódra a Regát ismert munkásszerzői, hogy a kiéhezett parasztszámot munkára toborozzák. És a szegény parasztszám, melynek

életnívója hallatlanul alacsony, igényei minimálisak, minden esetben bedől a leglealázóbb munkafeltételekbe és jóformán ingyen adja el saját és családja munkáskezeit Moldova bojárjainak. Tavasszal és nyáron, a cukorrépa ültetvényekre tömegesen vonulnak ki szekereiken Bukovina magyar szegényei. Legtöbb munkás elviszi családját tíz éves gyermekétől felfelé. Természetesen nemcsak a teljesen földnélküliek mennek Moldvába, de az egy-két holddal rendelkezők jórésze is, mert népes családjaik eltartására e néhány hold semmiképpen sem elegendő. Egy férfi keresete négy hónap alatt 1800 lei és 700 kg kukorica. Magyar pénzre átszámítva összes keresetük nem több négy hónap alatt 100 pengőnél. És mégis amikor megjelennek télen a regáti bojárrok ügynökei, a szegény nép tömegesen siet eléjük, hogy szónéklül aláírja az egyre rosszabbodó szerződési feltételeket. A moldvai szezonmunkának rendkívül sok káros következménye van. A tüdőbaj és a trachoma elterjedésének egyik főokát szintén a szezonmunkák alatti egészségtelen lakás és ételmezési viszonyoknak tulajdoníthatjuk.

Volna még egy megélhetési lehetőség a túl szapora népesség számára, az ipar. Ezen a téren azonban nem történt elég propaganda bukovinai testvéreink között. Ezért van az, hogy legtöbb falusi iparos a magyar falvakban is vagy zsidó, vagy bevándorolt és elmagyarosodott német. Alig néhány magyar megy újabban ipari pályára, számuk azonban oly elenyészően kevés, hogy semmivel sem járul a munkanélküliség lényeges csökkentéséhez. A meglévő iparosok helyzete sem rózsás. Iparengedélyeiket állandóan adják vissza, mert nem bírják fizetni az egyre növekvő adókat.

Bukovina magyar falvai gazdaságilag csak a környező városokkal tartanak fenn összeköttetést. Erdélyben se iparosnak, se gyári munkásnak nem mennek. Így tehát az erdélyi magyarsággal semmiféle közvetlen kapcsolatuk nincsen. Gyéren bár, de vannak kapcsolataik a moldvai magyarokkal. A nyári munka folyamán gyakran dolgoznak együtt ottani csángó testvéreinkkel, sőt nem egyszer jutnak el magyar falvakba is. Nyelvi szempontból sem a moldvai tartózkodás, sem a katonáskodás nincs döntő jelentőséggel. Románul valamennyien megtanulnak felnőtt korukig, de nyelvük tisztaságát ez egyáltalán nem befolyásolja. Ebben a tekintetben össze sem lehet őket hasonlítani a moldvai csángókkal, akiknek tekintélyes része tömegesen használ ma már román szavakat, sőt sok helyt kevert nyelven beszél.

Egészségi viszonyaik megdöbbentően rosszak. A gazdasági válság elmélyülése még jobban növeli a gyermekhalandóságot, mert a szegény szülők nagyszámú gyermekeiknek még a minimális táplálékot sem tudják biztosítani. Különösen nagy a tüdővész pusztítása. Hadikfalván a járásorvos statisztikája szerint 50% a tüdőbajos gyerekek aránya. Helyenként pedig a lakosság 20—30%-a trachomás. S bár Hadikfalván van állandó körorvos és patika is, de orvosi kezeletről a nagy szegénység miatt szó sem lehet. A bukovinai magyar ember háza rendkívül tiszta, legtöbb helyt két szoba, konyha van, amelyikből az egyik vendégszoba. A vendégszoba fenntartása azonban ma már egyenesen káros, mert benne a család nem lakik, csupán dísznek használja azt. Legtöbb család, bármilyen nagy legyen, egy

szobában él együtt. Ilyen körülmények között érthető tehát, hogy a tüdőbaj és minden más betegség tömegesen szedi áldozatait.

Vallási tekintetben a csángók kilencvenöt százaléka katolikus. Csupán Andrásfalván van református egyházközség. Egyházi téren intenzív vallásos életet lehet mindenütt tapasztalni. 1918 előtt Bukovina katolikus papjai a lemergi püspökség alá tartoztak, ma az impériumváltozás után, a iasi-ihoz csatolták őket. Püspökük Robu, elrománosodott csángó, aki Moldva magyar katolikusait ma is terror alatt tartja és egyházközségeibe egyetlenegy magyar papot sem küld. Le kell azonban szögeznünk az igazság kedvéért mint tényt, hogy Robu püspök a bukovinai magyarokkal szemben eddig nem próbálta még érvényesíteni románosító politikáját. A megüresedett két papi állást a legutóbbi években magyarokkal töltötte be és ezzel a bukovinai magyar katolikusok szerzett jogait tiszteletben tartani látszik. A vallásosság számos jelével találkozunk. A háború utáni években egyedül Hadikfalva lakói 700.000 leit költöttek templomuk restaurálására. Sokat áldoznak katolikus nyomtatványokra és lapokra is. A falvak tele vannak keresztekkel, a házak belsejében pedig régi és új szentképek tömege díszíti a falakat. Műkedvelő előadásai is legtöbbször vallásos témájúak. Így adta elő idén Józseffalva fiatalsága Szent István napján fiatal költő-papjának, Németh Gellértnek Szent Imre darabját.

Népművészet tekintetében a bukovinai magyar falvak semmi különöset nem nyújtanak. Szótteseik nagyrészt a Csíkból hozott motívumokat őrizték meg, de itt-ott a környező népek befolyása érződik már. Balladáik és népdalaik értékesebb részét Bartók még a háború előtt összegyűjtötte. Legújabbán Domokos Pál Péter járt közöttük is, és próbált hasonló irányú kutatást végezni. Sajnos e téren sokat már nem várhatunk. A műdal teljesen kiszorította a régi balladákat és dalokat. Volt alkalmam egy idősebb asszonnyal elénekeltetni egynehány régi balladát, de közelebbi vizsgálódás után újat ezek között sem találtam. Az Erdélyszerte fellendült dalkultusz utolsó hullámai ide is elértek. Istensegítsen néhány éve kitűnő dalárda működik. Lelkes tagjai rövid idő alatt sokat tettek már a magyar dal megszerettetése érdekében, Istensegíts tudós plébánosának, Elekes Dénesnek kezdeményezésére pedig, ki egyébként a bukovinai magyarok részletes történetének megírásával foglalkozik, nagyszabású akció indult meg egy magyar kultúrház létesítésére. Ez a ház magyar népkönyvtárt, olvasótermet és dalárdát foglalna magába, és valóságos központja lehetne az egész környék magyar kultúrtörökvéseinek. Megvalósítása nemcsak a bukovinai, de az egész erdélyi magyarság szívügye kellene legyen.

A bukovinai magyarság legnagyobb sérelme a román impérium alatt iskolaügye. Józseffalván és Fogadjistenen csak románul tanítanak az egykor annyi áldozattal létrehozott magyar iskolákban. Istensegítsen, Hadikfalván és Andrásfalván a régi tanítók egy része megmaradt, de az iskolák tanítási nyelve román. A magyart csupán 2—3 órában tanítják hetenként. Szerencsére a megmaradt magyar tanítók ezt a kevés időt igyekeznek jól felhasználni, hogy a gyer-

mekek legalább nagyjában elsajátíthassák a magyar írást és olvasást. Az iskolakérdés mielőbbi megoldása Bukovina magyar falvaiban, ahol annyi gyermek van, rendkívül fontos. A hadikfalvi tankötelesek száma például 1932 őszén 1372. A múlt évben csak 687 gyerek járt iskolába rendszeresen, a többi gyerekeknek se cipője, se kellő ruházata nem volt és ezért kénytelen volt távolmaradni az iskolából. Az 1372 iskolaköteles gyerek közt mindössze 12 román, 11 német, 10 zsidó, 2 ukrán és 2 nagyorosz van, a többi mind magyar. De a nem magyarok is tökéletesen tudnak magyarul. Legtöbbjük ha a faluban marad, a színmagyar környezetben bizonyára el fog magyarosodni. Andrásfalván 552 a tankötelesek száma, 10 német kivételével mind magyarok. Istensegítsen valamivel több az iskolakötelesek és az iskolalátogatók száma. Józsefialva állami iskolájának hallgatói is jórészt magyarok. 1918 előtt a bukovinai magyar iskolák gazdag könyvtárral voltak ellátva. Ezek nagy része már a háborúban elpusztult, a megmaradt könyveket pedig az impériumváltozás első idejében a nacionalista román tanítószáz elégette. Az állami iskolák románizáló hatása azonban szerencsére itt is, mint Erdély többi színmagyar vidékén, csődöt mondott. A bukovinai magyar falvakban jár néhány magyar lap is, így például néhány évvel ezelőtt egyedül Hadikfalvára 80 példányban járt a Magyar Nép, de a gazdasági válság folytán az előfizetők nagy része erről is kénytelen volt lemondani.

Kulturális téren nagy problémák várnak még megoldásra. Első és legfontosabb feladat volna e kis nyelvszigetet izolált helyzetéből kiragadni, állandó jellegű összeköttetést teremtve az erdélyi magyarság és e falvak lakói között. A magyarsággal való együttérzés elevenen él és minden bukovinai magyar tudja, hogy Erdélyben milyen nagytömegű fajtestvére lakik. Budapestről is sokat hallanak, különösen azóta, hogy a rádió bevonult e falvakba. Magam is láttam, amint házigazdám háza előtt a budapesti műsort este kíváncsi emberek tömege hallgatta a sötétbeborult utcáról és a távolról jövő magyar szó hallatára templomi áhítat ült az arcokra. Itt az ideje tehát, hogy az erdélyi magyarság vezetői megtalálják azokat a módokat, amelyekkel a bukovinai magyarságot Erdély magyar életébe be lehetne kapcsolni. Az erdélyi magyarság politikai vezetőinek kétségtelenül legsúlyosabb feladata ez. Az elemi oktatásnak anyanyelven való biztosítása mellett lehetővé kell tenni, hogy e falvak tehetséges gyermekeiket középiskolákba küldhessék. Természetesen itt nem arra gondolok, hogy az amúgy is nagyszámú erdélyi magyar középosztály felduzzasztását mozdítsuk elő ezáltal, hanem arra, hogy e kis nyelvsziget lehetőleg saját véreiből neveljen tanítókat, papokat, egy-két orvost és ügyvédet magának, akik érdekei védelmét hathatósan tudják majd a jövőben képviselni. 8—10 gyermek oktatása, ösztöndíjjal való ellátása nem jelent nagy terhet sem az erdélyi magyar középiskoláknak, sem az erdélyi magyar társadalomnak. Nagyon fontos volna a bukovinai magyarok gazdasági beszerzése szövetszervezetek révén, gazdasági iskola létesítése az intenzív mezőgazdasági kultúra tovafejlesztésére, mely iránt ottani véreink amúgy is nagy hajlamot mutatnak. Nagy feladat vár az iskolán kívüli népművelésre szintén.

Elsősorban népkönyvtárakra volna szükség, hol a régi és új magyar irodalom mellett tudományos és főként gazdasági népszerűsítő munkák álljanak a nép rendelkezésére. Fontos volna az is, hogy az istensegítsi dalárda példáját követve a többi magyar falvak is létesítsenek dalárdákat. A magyar falvak egymásközi kulturális kapcsolatait dalosversenyekkel, színielőadásokkal lehetne gyakoribbá tenni, mert csak így képzelhető el e falvak egymásközi izolálódásának megszüntetése. Szükséges volna továbbá naptárt, vagy havonta megjelenő magyar lapot indítani, mely tisztán a helyi szükségleteket tartaná szem előtt, de egyúttal mind az erdélyi, mind az összmagyarság sorsáról is értesítené bukovinai és moldvai testvéreinket. Az Erdéllyel való kulturális kapcsolatok megteremtését illetőleg a kolozsvári magyar egyetemi hallgatóságra gondolok, mely elsősorban hivatott magukra hagyott bukovinai, moldvai és bukaresti magyar testvéreinek segítségére sietni. Nagyon sok állásnélküli fiatal magyar orvos, ügyvéd, iparos és intellektuel tudna ily módon elhelyezkedni, amivel Bukovina magyarsága szintén be fog kapcsolódni az erdélyi magyarság kulturális vérkeringésébe. Mert ami eddig történt ebben a tekintetben, az a semmivel határos. Mindössze néhány orvos és tanár fordult meg e távoli magyar falvakban, de egységes és tervszerű akció ottani fajtestvéreink megsegítése érdekében máig sem történt. A regáti magyarságot, és itt elsősorban a bukovinai és moldvai magyarokra gondolok, nem szabad politikailag beszervezni. Szavazataik száma úgyse sokat jelent s ha talán egy-két képviselőt be is tudnának hozni a román parlamentbe, ezzel csak azt érnék el, hogy a román nacionalista közvélemény figyelmé rájuk terelődne és békés, kulturális megmozdulásaikat is megfojtaná. Ha kulturális és gazdasági megszervezésüket meg lehet csinálni, úgy ezzel Erdély magyarsága és regáti testvéreink is meg lehetnek elégedve, hiszen többet ők sem akarnak, mint megmaradni magyarnak és idegen földön bár, de a magyarság nyelvi és szellemi közösségében tovább élni. A bukovinai magyarokat tévesen csángóknak hívják. Velük beszélgetve, valahányszor ezt az elnevezést használtam, élénken tiltakoztak és valósággal sértésnek vették azt, mert a csángó szó a régi székely nyelvben „kóborlót“, „csavargót“ jelent. „Mi semmivel sem állunk a többi magyarok mögött“, — mondották — és büszke önérzettel hivatkoztak arra, hogy nyelvüket másfél század alatt sem felejtették el. Sorsuk azonban intő figyelmeztetés számunkra, mert a magárahagyatottság lassanként felőrli e kis nyelvsziget derék népének nemzeti öntudatát és aláássa a jobb jövőben való hitét is. Regáti testvéreink megszervezésében a németiség példája kell szemünk előtt lebegjen, mely valamennyi európai nyelvtestvérét számontartja, beszervezi, kulturálisan és gazdaságilag támogatja. Az erdélyi és az összmagyarság feladata, hogy hozzá hasonlóan, szerény eszközökkel bár, de magára hagyott véreit legalább nyelvében és kultúrájában veszni ne hagyja!